

YENİDEN YERLEŞİM PLANLAMALARI VE DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDEKİ UYGULAMALARI

Z. Ertuğrul ÖZKALAYCI¹, Hikmet İÇTEN²

¹DSİ 13. Bölge Müdürlüğü, Harita Mühendisi, Antalya, zertugrul@dsi.gov.tr
²DSİ Genel Müdürlüğü Emlak Kamulaştırma Dairesi, Ankara, hikmeti@dsi.gov.tr

ÖZET

Toplu kamulaştırmalarla gerçekleştirilecek yatırım projelerinde kamulaştırmanın getireceği olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla, kamulaştırmaya alternatif ya da kamulaştırmaya ilave olarak Toplulaştırma ve Yeniden Yerleşim uygulamaları yapılması artık kaçınılmaz bir sosyo-ekonomik gerekliliktir.

Böylece gerçekleştirilen projelerin getireceği külfetin de, sağlayacağı yararın da sadece belirli insanları etkilemesinin önüne geçip, bölge insanlarına yayılması olanaklı olabilmektedir. Başta Dünya Bankası ve Uluslar arası Finans Kuruluşu (IFC) nun uygulamaları ile gündeme gelen ve yaygınlaşan Yeniden Yerleşim Planlamaları, günümüzde evrensel hale gelmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yeniden yerleşim, İskan, Kamulaştırma, Toplulaştırma, Rehabilitasyon

ABSTRACT

RESETTLEMENT PLANNING AND ITS APPLICATIONS AT GENERAL DIRECTORATE OF STATE HYDRAULIC WORKS

Land Consolidation and Resettlement Application, in addition to or an alternative way for expropriation, is an unavoidable socio-economic requirement in order to minimize negative impacts of expropriation in investment projects involving in collective expropriations.

Through the “Land Consolidation and Resettlement Applications”, it will be possible not only to prevent the investment projects from affecting only a certain group of people and but also to spread both advantages and disadvantages brought by the projects in question. Resettlement Planning which has first been put on the agenda by the World Bank and the International Finance Corporation (IFC) and then become widespread, is a universal application today.

Keywords: Resettlement, Involuntary Resettlement, Expropriation, Land Consolidation, Rehabilitation

1- GİRİŞ

Baraj, hava alanı, otoyol, büyük endüstri tesisleri vb gibi Kalkınma Projelerinin hayata geçirilmesinde; gereksinim duyulan büyük arazilerin elde edilmesi için, söz konusu yörede yaşayan, geçimlerini sağlayan insanlar, bu toprakları terketmeye mecbur bırakılmaktadır. Pek çok insanın yararı düşünülerek oluşturulan bu projelerin gerçekleştirilmesi, uzun yıllar boyunca yaşadıkları yerlerden ayrılan insanları sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar yumağının içine sürüklemektedir. Endüstri çağının başından beri defalarca yaşanan bu acıların yarattığı sosyal yaralara çare olabilmek için, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda, Dünya Bankası tarafından ilkeleri belirlenen Yeniden Yerleşim Planları hazırlanması öngörülmektedir.

Genel olarak iskan (yerleşim), bir aileye sosyal, kültürel, ekonomik vb her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak konut ile hayatını sürdürüp geliştirecek maddi gelir olanaklarının teminidir. Kalkınma projeleri hemen tamamen kırsal alanlarda uygulanmakta, buralarda yaşayan ailelerde geçimlerini tarım ve hayvancılık yaparak sağlamaktadırlar. Dolayısıyla planın getireceği çözüm önerilerindeki en önemli faktör, bu gerçekliği göz önünde bulundurmaktır.

Ülke insanların yararına yapılan kalkınma projelerinden etkilenen ailelerin mağdur edilmemesi, en azından daha önce yaşadıkları yerlerdeki gelir seviyelerini sağlayabilmeleri ve sosyal, psikolojik sıkıntılarını en aza indirmesi amaçlanarak bir çok kuruluşun ve disiplinin ortak katkısıyla Yeniden Yerleşim Planları hazırlanmaktadır. Ülkemizde yeniden yerleşim çalışmaları 2510 sayılı İskan Kanununa 1970 yılında değişiklikler ekleyen 1306 sayılı kanunun getirdiği ek maddelerin yasal temelinde, yaşam ve üretim olanaklarını yitiren ailelere istemleri halinde iskan olanakları sunma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yeniden yerleşim gibi pek çok kurum ve disiplinin organize çalışmasını gerektiren planlama çalışmalarının gereği gibi yürütülmesini sağlamaktan çok uzak olan bu yasal altlık üzerine DSİ'nin projelerinde izlenen yöntemleri ve sağlanan sonuçları örnekleriyle incelemeyi amaçlamaktayız.

Yasal altlığın yetersizliği ve dağınıklığı ile ülkemizde kurumların birbirleriyle koordineli çalışma zorlukları, DSİ'nde yeniden yerleşim çalışmalarının ancak dış kredili projelerinde, Dünya Bankasının kriterlerini yerine getirmenin zorunluluğu ile gereği gibi uygulanabilmesinin yolunu açmıştır. Aksi takdirde gerekli taşınmazların elde edilmesinde, DSİ gibi büyük diğer yatırımcı kuruluşlar tarafından da kamulaştırma, getirdiği büyük maddi külfetlere rağmen kolaylığı ve hızlılığı yönünden tercih edilebilmektedir. Oysa kamulaştırmada taşınmazlarının bedellerini fazlasıyla

almış olsalar bile, tarım ve hayvancılıktan başka bildiği bir geçim kaynağı olmayan insanlar, aldıkları paraları çok kısa sürelerde üretim dışı alanlarda tüketerek; evlerinden, topraklarından olan bu aileler büyük kentlerimizin varoşlarında büyük sosyal yaralara neden olmaktadır.

Yeniden yerleştirmelerde ana ilke, ailelerin mevcut yerleşim durumları ve gelir düzeylerinin sağlıklı olarak saptanmasından hareketle, benzer koşullarda yeniden yerleştirmelerin sağlanmasıdır. Bu durumda kırsal alanlarda yaşayan ve tarımdan gelir sağlayan ailelerin tarımsal alanlara yerleştirilmeleri, kentsel alanda yaşayan ya da yaşama kapasitesine sahip istekli ailelerin kentsel alanda yerleştirilmesidir.

Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi için ayrıntılı bir yeniden yerleşim eylem planı, zaman çizelgesi (akış diyagramı) ve yeterli büyüklükte ayrılmış bütçe gereklidir. Ülkemizde yeniden yerleştirmelerde yasal düzenlemelerin olanak verdiği, uygulanan iki temel yöntem vardır. Birincisi Devlet Eliyle İskan, diğeri de Kredi Desteği ile Köy Nakli şeklinde gerçekleşmektedir. Devlet Eliyle İskanda, ailelerin taşınmazları karşılığı hak ettikleri paralar Özel İskan Fonuna yatırılarak, tüm iskan gereksinimleri devlet tarafından karşılanırken; ikinci yöntemde devletin sağlayacağı arazi, tip proje, danışmanlık, rehberlik, uzun vadeli düşük faizli kredi gibi kolaylıklar ve yönlendirmelerle yetinilmektedir. Burada tercihte, yeniden yerleşim planları yapımı öncesinde yöresinde yapılan anket, danışma ve tanıtma çalışmaları sonucu yöresel özellikler sonucu hangisinin uygun olabileceği ortaya çıkarılmaya çalışılmakla birlikte, yine de ailelerin bireysel seçimleri belirleyici olmaktadır.

Tarımsal alanda yerleştirilen ailelerin üretici duruma geçebilmeleri için gerekli üretim araçlarının, işyeri açanların işletmeleri için gerekli sermayenin sağlanması amacıyla yapılan kredilendirme uygulamaları da planın bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu ailelerin yeni yaşamlarında değişik işlerle uğraşmak ya da sanayi imkanları ve kent hizmetlerinden yararlanmak isteyebilecekleri öngörülerek, bir meslek ve sanat kolunda eğitilmeleri ve bu alanlara yönlendirilmelerine ilişkin önlemler alınmalıdır. Son olarakta bu gün, yeniden yerleşim planlarının en önemli aşaması olarak görülen izleme (monitöring) gelmektedir. Bu aşamada yapılan planlamaların gelecek için öngördüğü projeksiyonun gerçekleşmesi izlenir ve yaşanan zorluklar ve gecikmeler, nedenleriyle birlikte tespit edilerek, zamanında uygun çözümler getirilir. Planın başarısındaki en önemli öğe, planın etkilenen ailelerle birlikte uygulanacağı ilkesidir. Çünkü hiç bir yeniden yerleşim planlaması etkilenen insanların isteklerine karşı oluşturduğu hedeflerde başarıya ulaşamamıştır. Bu nedenle planın uygulanmasının her aşamasında karşılıklı danışma ve rehberlik hizmetleri ihmal edilmeden önemle sürdürülmeli, buradan alınacak verilerle planlara gerekli esneklik verilebilmelidir.

2- DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDE YENİDEN YERLEŞİM PLANI UYGULAMALARI

DSİ tarafından gerçekleştirilecek projelerde prensip olarak, yol ve sulama ağı gibi taşınmazları şeritvari biçimde bölen kamulaştırma durumlarında **Toplulaştırma**, baraj göl alanı gibi topluca kamulaştırılacak yerlerde ise **Yeniden Yerleşim** uygulamaları klasik **Kamulaştırma** yerine tercih edilmektedir. Ancak mevcut yasal altyapı ve bu konuda DSİ'nin yasal yetkilerinin yetersizliği bu uygulamaların istenildiği ölçüde gerçekleştirilmesine engel olmaktadır.

Yeniden Yerleşim hizmetleri, ülke insanlarının yararına yapılan kalkınma projelerinden etkilenen ailelerin mağdur edilmemeleri, en azından daha önce yaşadıkları gelir seviyelerine çıkarılmalarını, çevreyi de bozmayacak şekilde yeni bir yere yerleşimlerini sağlamak için yapılan uygulamalardır. Yeniden Yerleşim Planlarının yapılmış olması ana projenin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkabilecek sosyal problemleri asgariye indirecek, böylece ana projede sosyal problemler nedeniyle olabilecek gecikmeler ve maliyet artışları önlenerek projelerin planlanan sürelerde işletmeye geçmelerine olanak sağlanacaktır. Yeniden Yerleşim Planları, çok geniş kapsamlı olduklarından bir çok kuruluşu ilgilendirmekte ve bu kuruluşlar arasındaki koordinasyonun da sağlanması ile hayata geçirilmektedirler. İyi planlanmamış ve iyi koordine edilmemiş Yeniden Yerleşim Planlarında maliyetler artmakta, beklentilere cevap verilemediğinden, önceden tahmin edilmeyen Yeniden Yerleşim problemleri ile karşılaşmaktadır.

80'li yılların sonlarına doğru, DSİ'ce yapılan projelerde uygulanan Kamulaştırmaların getirdiği sosyal sorunlar kendisini ülke genelinde hissettirmeye başlamış, Dünya Bankası ve diğer uluslararası kreditorlerin de artık yatırım kredisi için bir önşart olarak zorunlu tutmaya başlamasıyla, 90'lı yılların başından itibaren Yeniden Yerleşim konusunda çalışmalar DSİ Genel Müdürlüğü, Emlak ve Kamulaştırma Dairesi Başkanlığı bünyesinde başlatılmıştır.

Bu çalışmalar kapsamında öncelikle 1995 yılında Devlet Planlama Teşkilatı başkanlığında ilgili kurumların temsilcilerinden oluşan bir Yeniden Yerleşim Koordinasyon Kurulu oluşturulması sağlanarak, bu komisyonun DSİ projeleri ile ilgili çalışmalarında sekreteryaya ve raportörlük görevleri DSİ tarafından yerine getirilmiştir. Yanısıra Yeniden Yerleşim çalışmalarında, ana projeyi yürüten kuruluş olarak DSİ Genel Müdürlüğünün de sorumlu tutulması gerektiğinin VII. 5 yıllık Kalkınma Planında yer alması sağlanmıştır. Böylece yukarıda da değinilen, yasal alt yapının ülkemizde Yeniden Yerleşim uygulaması için yetersiz ve dağınık olması ile DSİ'nin bu konuda yasal anlamda yetkisiz olmasının bir ölçüde önüne geçilmiştir.

<u>Baraj Adı</u>	<u>Etkilenen Yerleşim Yeri</u>	<u>Etkilenen Nüfus</u>

KEBAN	174	30,000
KARAKAYA	105	45,000
ATATÜRK	143	55,300
ÇAT	7	4,000
DİCLE	20	2,878
BATMAN	17	10,858
TAHTALI	6	7,331
DİĞER(191 BARAJ)		200,000
TOPLAM		355,067

Tablo 1 : Gerçekleşen DSI Projelerinden etkilenen nüfus

3- YENİDEN YERLEŞİM PLANININ KAPSAMI (IFC Yeniden Yerleşim Eylem Planı -RAP- Hazırlama Elkitabına Göre)

3.1 Projenin Tanıtımı ve Yeniden Yerleşimi En Aza İndirme

- Projenin kısaca tanıtımı
- Ortak özellikleri içeren proje unsurlarının sıralanması (eğer varsa)
- Kamulaştırma ve yeniden yerleşimi gerektiren proje unsurlarının tanımlanması; kamulaştırma ve Yeniden Yerleşime ait ayrıntılı tahminlerin yapılması
- Yerdeğişimini en aza indirmek için yapılan çabaların açıklanması
- Bu çabaların sonuçlarının açıklanması
- Uygulama süresince yer değişimini en aza indirmek için kullanılan yöntemlerin tanımlanması

3.2 Sosyo-Ekonomik Araştırmalar

- Nüfus sayımı, taşınmaz envanterleri, doğal kaynakların kıymet takdirleri ve sosyo-ekonomik araştırmalarla ilgili sonuçlarının temin edilmesi
- Etkilenen insanlar ve etkilerin tüm kategorilerinin belirlenmesi
- Etkilenen insanlarla yapılan çeşitli anket sonuçları üzerindeki görüşlerin özetlenmesi
- Yeniden Yerleşim Planının izleme ve değerlendirme bölümü ile ilgili olarak (eğer gerekirse) nüfus sayımı, taşınmaz envanterleri, doğal kaynakların kıymet takdirleri ve sosyo-ekonomik araştırmalarla ilgili sonuçların güncellenmesi

3.3 Yasal Çerçeve

- Yeniden yerleşimle ilgili olarak uygulanan tüm yerel kanun ve prensiplerin açıklanması
- Dünya Bankası Grup Politikaları ile yerel kanunlar arasındaki farklılıkların belirlenmesi
- Her etki kategorisi için haksahipliği politikalarını tanımlamak ve kabul edilen YYP'nın özel koşullarına dayalı olacak yeniden yerleşim uygulamalarını tayin etmek
- Etkilenen binalar, araziler, ağaçlar ve taşınmazlar için kullanılacak olan değerlendirme metodlarını tanımlamak
- Hak sahipliği matrisini hazırlamak

3.4 Alternatif Yeniden Yerleşim Yerleri

- Proje yeni yerleşim yerini gerektiriyor mu? Etkilenen halk yerleşim yerlerinin belirlenmesi, her bir yerleşim yerinin avantaj ve dezavantajlarının değerlendirilmesi ve tercih edilen yerleşim yerlerinin seçilmesi aşamalarında katılımcı bir rol alıyor mu?
- Etkilenen halk evlerin değiştirilmesi için kabul edilebilir bir strateji ile kalkınmada rol alıyor mu? Yeni evler inşa mı edilecek yoksa kredi mi temin edilecek?
- Proje tarımsal alan veya mera/otlak tahsisini gerektiriyor mu? Arazi tahsis edilecek her bir hane alternatif yeni yerleşim yerlerinin belirlenmesinde rol alıyor mu ve seçilen yerleri açıkça kabul ediyorlar mı?
- Alternatif yerleşim yerlerinin belirlenmesi, avantaj ve dezavantajların değerlendirilmesi ve yerleşim yerinin seçilmesi aşamalarında etkilenen halkın aldığı rolün özel yönteminin açıklanması
- Alternatif yerleşim yerlerinin uygunluğunu belirlemek için yürütülen ve yerleşim yerlerinin çevresel ve sosyal etkilerinin değerlendirilmesi ile doğal kaynakların değerlendirilmesini (toprak ve arazi kullanım kabiliyeti, bitki ve hayvan taşıma kapasitesi, su kaynakları araştırması) içeren fizibilite çalışmalarının tanımlanması
- Arazi kalitesi ve büyüklüğünün tüm halka tarımsal arazi tahsis edilebilecek yeterlilikte olduğunun gösterilmesi. Arazi kalitesi ve kapasitesi, üretim potansiyeli ve miktarı hakkında bilgi toplanması
- Yerleşim yeri ihtiyaçları ve kullanışlılığı ile ilgili hesaplamaların yapılması
- Tahsis edilen alanların kullanım hakkı veya tapularının verilmesini de içeren ve yerleşim yerinin 1)elde edilmesi, 2) kalkınması, 3) tahsisi aşamalarının tanımlanması
- Yerleşim yerinin tarımsal açıdan kalkınması için gerekli olan düzenlemeler hakkında, kalkınma maliyetlerinin karşılanmasını da içeren detaylı bilgiler sağlanması
- YYP hakkında ulusal kuruluşlarla görüşmeler yapıldı mı?

3.5 Gelirin İyileştirilmesi

- Tazminat hakları, her etki türü için, gelirin iyileştirmesine olanak verecek yeterlilikte mi? Ek olarak ne tür

ekonomik rehabilitasyon önlemleri alınması gerekli?

- Her etki türü için iyileştirme stratejilerini kısaca sıralanması ve kurumsal, mali ve teknik yönlerinin açıklanması
- Etkilenen nüfusa karşılıklı görüşmeler yapılması aşamasının ve gelirin iyileştirilmesi stratejilerine katılımlarının tanımlanması
- Bu stratejiler etki alanına göre nasıl değişiklik gösterir?
- Gelirin iyileştirilmesi; yaşam koşullarında, alternatif tarım alanlarının geliştirilmesinde veya ciddi boyutta bir eğitim, hazırlık zamanı ve uygulamayı gerektiren diğer faaliyetlerde değişikliği gerekli kılıyor mu?
- Fakirleşme riskleri nelerdir?
- Yeniden Yerleşim programlarının uygulanmasında karşılaşılan temel kurumsal ve diğer riskler nelerdir?
- Gelirin iyileştirilmesi ölçümlerinin etkisinin izlenmesi aşamasının açıklanması
- Proje alanında ve çevresinde halen yürütülen sosyal veya toplumsal kalkınma programlarının izah edilmesi. Eğer böyle programlar varsa; hedef gruplarının kalkınma önceliklerini yerine getiriyor mu? Proje alanındaki topluluğun kalkınma önceliklerini yerine getirmek için mevcut programları genişleten veya yeni programları destekleyen proje unsurları ile ilgili fırsatlar var mı?

3.6 Kurumsal Düzenlemeler

- Haksahipliği politikasında; gelirin iyileştirilmesi programlarının uygulanmasında; ve YYP'da tanımlanan faaliyetlerin koordinasyonunda her bir faaliyetin yürütülmesinden sorumlu olan kurumların tanımlanması
- Yeniden Yerleşimin uygulanmasının uzun süre aldığı durumlarda koordinasyon konularının nasıl yürütüleceğinin açıklanması
- Tüm uygulamacı kurumları koordine edecek kurumun tanımlanması. Bu kurum gerekli yetki ve kaynaklara sahip mi?
- Gelirin iyileştirilmesi sürecinde yer alan proje dışı kuruluşların tanımlanması ve bu kuruluşların yeterli performans sağlamasını temin edecek yöntemin belirlenmesi
- Kurumların yeniden yerleşim konularında yapacakları görevleri taahhüd edip etmedikleri ve kurumların bu konudaki yeterliliğinin açıklanması
- Belirli zaman dilimleri içerisinde görülen hataların düzeltilmesi amacıyla YYP'nın bağımsız izleme, değerlendirme ve mali denetiminin sağlamak için gerekli olan yöntemin açıklanması

3.7 Uygulama Programı

- Her bir faaliyet ile bu faaliyetlerden sorumlu olan kurumlar hakkında kısa bir açıklamayı da içeren ve YYP uygulamasındaki adımları sıralayan kronolojik liste
- Yeniden yerleşim uygulamasının bir parçası olarak yürütülen faaliyetler için aylık uygulama programının hazırlanması
- Her bir proje unsuru için inşaat başlangıcı ve yeniden yerleşim uygulaması arasındaki bağlantının açıklanması

3.8 Halkın Katılımı ve İyileştirici Önlemler

- Çeşitli etki gruplarının tanımlanması
- Yeniden yerleşimin etüt ve planlamasında, etkilenen nüfus ve etki gruplarının katılımının artırılması aşamalarının açıklanması
- Etkilenen nüfus ve etki grupların uygulama ve izlemeye katılım aşamalarının tanımlanması
- Kaybedilen taşınmazların değerlendirilmesi, kamulaştırma bedelinin elde edilebilirliği, iskan yardımı ve iyileştirici önlemler hakkında bilgileri içeren ve etkilenen nüfus ve etki gruplarına YYP hakkındaki bilgilerin yayılması için hazırlanacak planın tanımlanması;
- Etkilenen halkın şikayetlerinin kaydedilmesi, cevap süresi ve iletişim modelleri için gerekli ücretsiz bir süreci içeren özel detayların temin edilmesi ve iyileştirici önlemlerin kaydedilmesi ve sunulması için gerekli olan aşamaların adım adım tanımlanması
- Yardım talebinde bulunma yönteminin açıklanması
- Diğer seçenekler olmadığı durumda sivil mahkemelere müracaat etme koşulunun tanımlanması

3.9 İzleme ve Değerlendirme

- Kurum içi izleme yönteminin tanımlanması
- Anketlerden elde edilen anahtar izleme göstergelerinin tanımlanması. Kurum içi izlemede kullanılacak olan izleme göstergelerinin listesinin sağlanması
- Mali konuları da içeren kurumsal düzenlemelerin tanımlanması
- Kurum içi izlemenin içeriği ve rapor düzenleme sıklığının açıklanması
- Uygulamaya yönelik kurum içi izlemeden edinilen tecrübelerin tamamlanması aşamalarının izah edilmesi
- Kurum dışı izleme yöntemlerinin tanımlanması
- Kurum dışı izlemenin anahtar göstergelerinin tanımlanması
- Kurum dışı izlemenin içeriği ve rapor düzenleme sıklığının açıklanması
- Uygulamaya yönelik kurum dışı izlemeden edinilen tecrübelerin tamamlanması aşamalarının izah edilmesi
- Kurum dışı değerlendirme ile ilgili son düzenlemelerin açıklanması

3.10 Maliyetler ve Bütçe

- Mali sorumlu ve yetkilinin durumu hakkında açık bir bilgi temin edilmesi
- Yeniden yerleşim için gerekli olan fon kaynaklarının sıralanması ve fon akışının tanımlanması
- Yeniden yerleşim bütçesinin yeterli olduğunun ve tüm proje bütçesi içinde yer aldığına garanti edilmesi
- Proje programı ve YYP ile ödemeler koordinasyonunu sağlamak için kurulacak yöntemin ve devlet tarafından karşılanacak yeniden yerleşim maliyetlerinin belirlenmesi
- Planlama, uygulama, işletme ve idare, izleme ve değerlendirme ve bilinmeyen masrafları içeren tüm yeniden yerleşim maliyetleri için tahmini bir bütçe hazırlanması
- Enflasyon ve nakit para değişimine göre kamulaştırma bedelleri ve maliyet tahminlerini ayarlamak için kullanılan özel yöntemin açıklanması
- Fiziksel ve mali bilinmeyen masraflar için ödenek sağlanmasının açıklanması
- Yeniden Yerleşim süreci boyunca kurum dışı izleme ve değerlendirme ile ilgili mali düzenlemelerin tanımlanması

3.11 Ek Dökümanların Temini

- Nüfus sayımı ve anket sonuçları, karşılıklı görüşme formları ve diğer araştırma materyallerinin kopyaları
- Halkın bilgilendirilmesi amacıyla yapılan tüm toplantı, duyuru ve programların toplantı tutanakları ve katılımcılar listeleri hakkında bilgiler
- YYP uygulamasının rapor haline getirilmesi ve izlenmesinde kullanılan formların örnekleri

4- ÜLKEMİZDEKİ MEVCUT YASAL ALTYAPI

Türkiye’de devletin iskan ile ilgili her türlü çalışmaları 2510 sayılı İskan Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu yasaya göre taşınmaz malları topluca kamulaştırılanların Yeniden Yerleşimleri için iki tür uygulama, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü(1) tarafından yapılabilmektedir. Buna göre;

4.1 Devlet Eliyle İskan

Devletçe yapılan büyük yatırım projeleri, ekonomik ve savunma ile ilgili tesislerin inşaatı, tarih ve tabiat varlıklarının korunması gibi amaçlar için yapılacak kamulaştırmalar veya özel yasaların uygulanması nedeniyle, taşınmaz malları tamamen veya kısmen ellerinden çıkması nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalanlar ile taşınmaz malı olmayıp Yeniden Yerleşim çalışmalarının başladığı bütçe yılı başlangıcından en az üç yıl önce proje etki sahasında yerleşmiş olanlar 2510 sayılı İskan Yasası uyarınca iskana hak sahibi olurlar. Hak sahipleri mahallinde yapılan iskan duyurusuyla verilen 60 günlük süre içinde, iskanın şekil ve şartlarını kabul eden ve idarece istenen belgelerle yerel iskan komisyonuna müracaat edenler, istekleri doğrultusunda tarımsal veya kentsel olarak iskan edilmektedirler.

Hak Sahibi Olma Koşulları (2):

- 1) 2510 sayılı Kanununun 16 ncı maddesi kapsamına girmeyenler (aynı aileyi oluşturanlar),
- 2) Aile bireylerinin aldıkları kamulaştırma bedellerinin (tezyidi bedeller dahil) tamamını KHGM Hesabına yatırmayanlar ile alacağı kamulaştırma bedellerini yatırmayı taahhüt etmeyenler,
- 3) Taşınmaz malı olsa bile kamulaştırma sahasında oturmamayanlar,
- 4) Taşınmaz malı olmayıp da iskan planlama etütlerinin başladığı bütçe yılı başlangıcından itibaren en az 3 yıl öncesinden beri kamulaştırma sahasında oturduklarını belgeleyemeyenler,
- 5) 29/6/1970 tarihinden sonra, zor durumda olmadan taşınmaz mallarını ellerinden çıkaranlar ve yerine eşdeğerde ya da daha fazla miktarda taşınmaz mal almayanlar,
- 6) Devlet memurları ile kadrolu işçiler,
- 7) Kamulaştırma sahasında oturan emekli, küçük esnaf ve sanatkar olanlardan bir yıllık gelirleri tespit tarihinde yürürlükte olan asgari ücretin 12 aylık tutarını geçenler, haksahibi olamazlar.

A. Tarımsal İskan: Tarımla uğraşan aileler, istekleri doğrultusunda devlet eliyle tarımsal iskana tabi tutulabilirler. Her hane halkına bu tip iskanla ; konut, çiftlik binası, tarım arzisi ile talep etmesi halinde hayvancılık ve tarımsal ilk üretim için donatım kredisi verilir.

Tarımsal İskan Edileceklerin Öncelik Sırası (2):

- a) Çiftçilik yapmakta iken konut ve arazisinin tamamı kamulaştırılanlar,
- b) Çiftçilik yapmakta iken arazisi tamamen kamulaştırılıp da konutu kamulaştırma dışı kalanlar,
- c) Çiftçilik yapmakta iken arazisinin bir kısmı kamulaştırılan ve kamulaştırma dışı kalan arazisinde geçimini sağlama imkanı olmadığı anlaşılınlar,
- d) Arazisi olmayıp da geçimini ortakçılık, kiracılık veya tarım işçiliği ile sağlayanlardan konutu kamulaştırılanlar,
- e) Yalnız konutu kamulaştırılıp da kamulaştırma dışı kalan arazisi ile geçimini sağlayamayanlar,
- f) Geçimini ortakçılık veya kiracılıkla sağlayıp da taşınmaz malı bulunmayanlar,
- g) Geçimini tarım işçiliği ile sağlayanlardan taşınmaz malı bulunmayanlar.

B. Kentsel (Tarım Dışı) İskan: İskan Kanununa göre iskan hak sahipleri isterlerse kentsel iskan talep edebilirler. Bu ailelere devlet tarafından üretilen (toplu konut alanlarında) konutlardan ev verilerek kentsel iskanları sağlanır. Ayrıca ticari faaliyetler için talep etmesi halinde işletme kredisi verilir

Kentsel İskan Edileceklerin Öncelik Sırası (2):

- Mülkiyeti kendisine ait olan konutu ve işyeri kamulaştırılmış sanat ve meslek sahipleri,
- Mülkiyeti kendisine ait olan işyeri kamulaştırılmış sanat ve meslek sahipleri,
- Konut veya işyeri olmayan sanat ve meslek sahipleri,
- Tarım nüfusunun ihtiyaçtan çok fazla olduğu yerlerde şehirde iskanını isteyenler ile yeter gelirlili tarımsal aile işletmesine sahip kılınması amacıyla topraklandırılmayan çiftçiler,
- Bir sanat ve mesleğe sahip olmayı isteyenler ile bir sanat ve mesleğe sahip olup da başka bir sanat ve meslek kolunda çalışmak isteyenler.

Gerek Tarımsal gerekse Kentsel Devlet Eliyle İskanda, iskan hak sahiplerinin taşınmazlarının (varsa) kamulaştırma bedelleri DSİ tarafından iskandan sorumlu KHGM(1) hesabına yatırılır. Yeniden Yerleşim gerçekleştirildikten sonra nihayi iskan maliyeti hesaplanır. Hesaba yatırılan para bu maliyetten fazla ise aradaki fark hak sahibine geri ödenir. Aksi durumda hak sahibi aradaki fark kadar kredilendirilir. Açılan bu kredi borçlanmayı takip edin 5 inci yılın Ocak ayından başlamak üzere 20 yılda eşit taksitle faizsiz tahsil edilir.

Türkiye'de kamulaştırma bedeli bireyin taşınmazı üzerindeki tüm haklarının karşılığı olarak kabul edilmektedir. Oysa Devlet Eliyle İskan bireye değil hane halkına uygulanmaktadır. İskanda uygulanan bu tutum Türk halkının sosyal yapısına uygundur. DSİ'ce hazırlanan Yeniden Yerleşim Planları, Dünya Bankasının ve Uluslararası Finans Kuruluşunun (IFC) kredi ön koşulu olarak istediği kriterlere uygun olarak uluslararası standartlarda hazırlanır.

Bugüne kadar DSİ tarafından yapılan projelerde Devlet Eliyle İskan isteyen ve buna hak sahibi kılınan aile sayısı toplam etkilenen ailelere oranı projeden projeye değişiklik göstermek üzere %5 ile %8 civarındadır.

4.2 Kredi Desteği ile Köy Nakli

2510 sayılı İskan Yasasının Ek.11. maddesi uyarınca uygulanan bu Yeniden Yerleşim yöntemi, hem projeden etkilenenler tarafından hem de Yeniden Yerleşimden sorumlu kurum (burada DSİ) tarafından en çok tercih edilen uygulama olmaktadır.

Ek madde 11'e göre Yeniden Yerleşim için, Köy İşleri Bakanlığı emrine geçen araziden yeterli miktarda arsa ayrılarak bu yerin köy imar planı yapılır veya yaptırılır. Sosyal hizmet tesisleri yapılır ve her aileye konut, tarımsal yapılar ve tesisler için bu araziden ifraz olunan arsalar, bedelleri peşin veya en çok 5 yılda 5 eşit taksitte ödemek üzere hak sahiplerine devredilir.

Bu yöntemin Devlet Eliyle İskandan en önemli farklı yanı, burada Yeniden Yerleşim isteyen etkilenen aileler, taşınmazları için tespit edilen kamulaştırma bedellerini hiçbir kısıtlama şartı olmaksızın kendileri değerlendirebilmektedirler. Oysa Devlet Eliyle İskanda, Yeniden Yerleşim talebinde bulunan hak sahiplerinin taşınmazlarına ait her türlü kamulaştırma bedeli KHGM hesabına (eski Özel İskan Fonu) Yeniden Yerleşim masraflarına mahsup edilmek üzere yatırılmak zorundaydı.

Her iki yöntemin uygulamada getirdiği sonuçlar, etkilenen insanların seçimlerini yapmalarında belirleyici olmaktadır. Genel olarak etkilenenlerden taşınmaz sahibi olmayanlar ile düşük kamulaştırma bedeli alacak olanlar Devlet Eliyle İskanı tercih ederken, taşınmazları karşılığında yüklü kamulaştırma bedeli alacak olanlar ise Köy Nakli ile Yeniden Yerleştirilmeyi tercih edebilmektedirler.

Burada kamulaştırma bedellerini almış olan hak sahiplerine, belirlenen Yeniden Yerleşim yerinden yapılan imar planına göre ifrazı yapılan arsalar, talep etmeleri halinde yönetmeliğinde belirlenen miktarda kredi de açılarak satışı yapılır. Bu Yeniden Yerleşim yerinin her türlü altyapı hizmetlerinin devlet tarafından yapılmasının yanısıra yapılacak konutlar için hazırlanan tip projeler hak sahiplerine bedelsiz olarak verilir.

Etkilenen ailelere hangi yöntemle Yeniden Yerleşim isteyecekleri konusunda, hazırlanan Yeniden Yerleşim Eylem Planları (YYEP) her aşamada, en iyi seçimlerini yapabilmeleri için Bilgilendirme, Danışmanlık ve İzleme hizmetleri için profesyonel kadrolarla (mühendislik, ekonomist ve sosyologlardan oluşan) hizmet vermek için birlikte çalışma yöntemiyle yardımcı olmayı gerekli kılmaktadır.

5. YENİDEN YERLEŞİM UYGULAMALARI VE ÖRNEKLERİ

5.1 Yeniden Yerleşim Uygulamaları ve Aşamaları

Her yıl Türkiye'de yaklaşık 1000 aile kalkınma projelerinden etkilenmeleri nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmaktadır. Çözüm; ana projeyi yürüten kuruluş tarafından Yeniden yerleşim Eylem Planlarının (YYEP) hazırlanmasıdır. Bu nedenle DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerden etkilenen ailelerden yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalanların, geçimlerini kendileri sağlayarak mağdur olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri için YYEP hazırlanmaktadır. Planlı olarak hazırlanan YYEP, kamulaştırmanın getirdiği olumsuz etkileri ortadan kaldırmaktadır. YYEP'ı yapılmasıyla;

- Projeden etkilenen aileler mağdur edilmekten korunur,
- Çevreye zarar vermeyecek planlı bir yeniden yerleşim sağlanır,

- Sosyal problemler asgariye iner,
- Ana projedeki gecikmeler nedeniyle oluşacak maliyet artırıları önlenir.

Yeniden Yerleşim Planlarının Temel prensibi ve Hedefi:

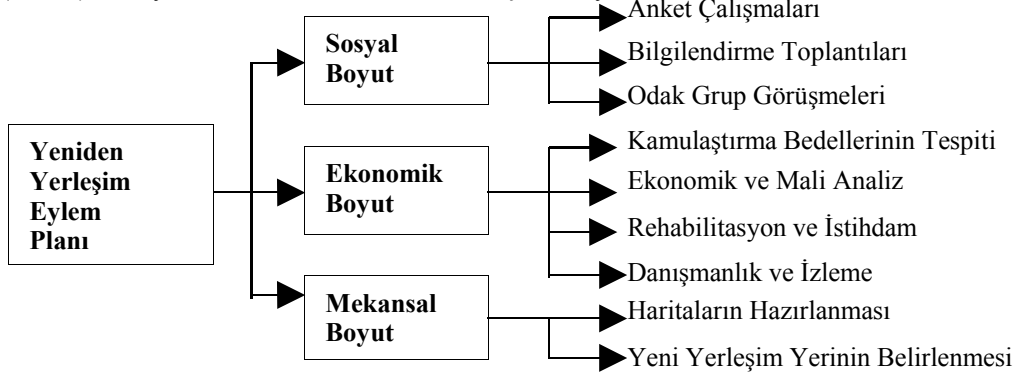
Etkilenen ailelerin en azından daha önceki yaşamlarında olduğu kadar üretken olabilecek ekonomik ve sosyal yaşam seviyesini sağlamaktır.

Yeniden Yerleşim Planları çok geniş kapsamlı olmaları nedeniyle farklı kuruluşların çalışma alanlarını ilgilendirmektedir. Bu kuruluşlar arasındaki koordinasyonun başarıyla sağlanması projenin başarısı için çok önemlidir.

Yeniden Yerleşim uygulamalarında projenin inşaat ve kamulaştırma programının paralel yürütülmemesinden, gerekli altyapı hizmetlerinin zamanında bitirilememesinden gecikmeler meydana gelebilmektedir. Bu gecikmelerden dolayı Yeniden Yerleşime tabi tutulan ailelerin geçici barınma tesislerinde veya kiralık evlerde ikamet ettirilmeleri söz konusu olmaktadır. Bu da hem etkilenen ailelere hem de projeden sorumlu kuruluşa yeni rahatsızlıklar ve ek maliyetler getirmektedir.

Yeniden Yerleşimde gerekli başarının sağlanabilmesi için planlama ve uygulama aşamalarında etkilenen halkın projeye katılımının sağlanması, ilgili kuruluşların (Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Örgütleri) yakın işbirliği içerisinde çalışması önemli olmaktadır.

Yeniden Yerleşim Planları, uygulanacak projenin kendi koşulları çerçevesinde hazırlanan Yeniden Yerleşim Eylem Planları (YYEP) ile hayat bulmaktadır. Bir YYEP'nin üç ana boyutu şu şekilde tanımlanabilir:

Tablo 2 : Yeniden Yerleşim eylem Planının Üç Ana Boyutu

Bir YYEP hazırlanmasında yapılması gerekli çalışmalar ve dikkat edilmesi gereken hususları şöylece sıralayabiliriz:

- Etkilenen nüfusun tespiti,
- Anketler (Örn. Ek.1)
- Mühendislik çalışmaları ile sosyal problemler arasındaki ilişki,
- Arazilerin kullanım durumlarının belirlenmesi,
- Kamulaştırma bedellerinin gerçeğe yakın olarak belirlenmesi,
- Etkilenecek insanların barınma ihtiyaçlarına çözümler araştırılması,
- Üretkenlik ve gelir seviyelerinin düşmemesi için gerekli önlemlerin alınması,
- Daha iyi sosyal olanaklar sağlanması olanaklarının tespiti,
- Yeni yerleşim yerlerinin, çevreyi bozmayacak veya en çevreye en az zarar verecek biçimde planlanması,
- Rehabilitasyon ve istihdam olanaklarının belirlenmesi,
- Etkilenen halkın hazırlanan YYEP'na ve alınacak tüm kararlara katılımını sağlayacak önlemler alınmalı,
- Sivil Toplum Örgütlerinin de plana katılımını teşvik edilmeli,
- Etkilenenlere hangi konularda danışmanlık hizmetleri verilebileceğinin belirlenmesi,
- Uygulamanın her aşamasında planın izlenmesinin mutlaka sağlanması,
- Bütün bu faaliyetleri kapsayan bir bütçe tespit edilmeli, ekonomik ve mali analizler yapılmalıdır.

Bugüne kadar DSİ projeleri nedeniyle etkilenen insan sayısı 350 bin, bundan sonra yapılacak projelerin gerçekleşmesiyle etkilenenlerin 250 bin kişi olacağı tahmin edilmektedir.

5.2 DSİ Genel Müdürlüğü'ndeki Uygulamalar

DSİ Genel Müdürlüğü'nde bugüne kadar yapılan YYEP çalışmaları şunlardır:

- İzmir, Tahtalı Barajı,
- Dalaman, Akköprü Barajı,
- Denizli, Gökpınar Barajı,
- Karaman, İbrala Barajı,
- Malatya, Çat Barajı,

- Diyarbakır, Ilısu Barajı (Revize ediliyor),
- Artvin, Yusufeli Barajı (Revize ediliyor),
- İstanbul, Alaçalı Barajı (Proje değişikliği ile iptali gündemde).

5.2.1 Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planı Örnek Proje Uygulaması

5.2.1.1 Barajın Karakteristikleri

Yusufeli Barajı Çoruh nehri ana kolu üzerinde, Yusufeli ilçesinin 10 km ve Oltu çayının Çoruh nehrine karıştığı yerin 800 m mansabındadır. Baraj gövdesi kaya dolgu tipinde olup, temelden yüksekliği 270 m, talveg kotu 496 m dir. 710 m olan kamulaştırma kotu altında 3500 ha arazi kalacak, 2130 milyon m³ depoloma hacmi elde edilecektir. 540 MW kurulu gücündeki santral ile yılda toplam 1705 kWh enerji üretilecektir.

5.2.1.2 Etkilenen Yerleşim Birimleri

Tamamen Etkilenen: Yusufeli ilçe merkezi, 4 köy ve 26 mahallede toplam 7595 kişidir.

Kısmen etkilenen: 13 köy ve 26 mahallede toplam 7595 kişi olmak üzere;

Toplam olarak: 1 ilçe merkezi, 17 köy ve 52 mahallede yaşayan 16172 kişi projeden etkilenecektir. Bunlardan Yeniden Yerleşim talebinde bulunacak nüfus yaklaşık 9500 olarak tahmin edilmektedir.

5.2.1.3 YYEP Kapsamında Yürütülen Anket ve Bilgilendirme Çalışmaları

- İlçe merkezinde ve köylerde toplam 2522 hane reisi anketi,
- Tüm köy muhtarları ile 65 adet muhtar anketi,
- 22 Odak Grup Görüşmesi,
- 2 kez halkın projeden ve YYEP'dan bilgilendirilmesi toplantısı

5.2.1.4 Yeni Yusufeli İlçe Merkezi Yer Seçimi

Yeniden Yerleşim Planı kapsamında ve DPT'de oluşturulan teknik komisyon tarafından halkın talepleri ve teknik kriterler esas alınarak belirlenen alternatif alanlar içerisinde Yusufeli ilçesine bağlı İşhan köyü ve Kılıçkaya beldesi uygun yerler olarak saptanmıştır.

5.2.1.5 Halkın İstekleri

- Kamulaştırma Kıymet takdirleri yöre koşulları dikkate alınarak yapılsın (bu bölgede tarım arazisi yetersiz olduğundan parseller küçüktür)
 - Baraj inşaatında Yusufeli halkına çalışma imkanı sağlansın,
 - Baraj yapımı ile ortaya çıkan yol ve diğer altyapı tesisleri baraj inşaatı ile birlikte tamamlansın,
 - Baraj gelirinden yöre halkına pay verilsin,
- Yeni yerleşim yeri belirlenirken Yusufeli kimliğinin kaybolmamasına dikkat edilsin,
- İstihdamı artırıcı önlemler ve yatırımlar hayata geçirilsin,
 - Kadastro çalışmaları bir an önce tamamlansın,
- olmak üzere yöre halkının talepleri olduğu yapılan anket ve görüşmelerden tespit edilmiştir.

5.2.2 İzleme Çalışmalarından Tahtalı Barajı Bulgurca Köyü Raporu

İzmir iline içme ve kullanma suyu temini amacıyla DSİ Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen Tahtalı Barajı'ndan etkilenen aileler kendi istekleri doğrultusunda KHGM tarafından İzmir, Menderes, Bulgurca köyünde Devlet Eliyle Yeniden Yerleşime tabi tutulmuşlardır. 24 Ocak 2003 tarihinde köy muhtarı ve hane halkı ile yapılan anketlerden elde edilen sonuç rapor şöyledir.

Bulgurca köyünde 343 adet konut mevcut olup, 1647 kişi yaşamaktadır. Köyde toplam olarak 2650 dönüm arazi mevcuttur. Burada yaşayan vatandaşların tamamı tarımla uğraşmaktadır. Arazileri henüz sulanmamakta olup susuz tarım yapılmaktadır, ancak 2 aile kendi imkanları ile açtıkları kuyularla sulama yapmaktadırlar. Bazı vatandaşlar kendi bahçelerinde ihtiyaçlarını karşılamak üzere sebze ekmektedir. Halen 150 da.'ı tütün olmak üzere nohut, buğday ve arpa ekilmekte kısmen de zeytincilik yapılmakta, 1 aile ise seracılık ile uğraşmaktadır. Köyde iç tüketime dönük olarak koyun, keçi, ve sığır beslenmektedir. Yetiştirilen ürünlerden tütün, tekel ve tüccara satılmaktadır. Köyde haftada bir gün kurulan köy pazarında aileler tarımsal üretimlerinden ihtiyaç fazlasını satmaktadırlar. Köyde 6 bakkal, 4 kahvehane ile cami ve kadrolu imamı vardır. Eğitim taşınmalı sistem olarak yürütülmektedir. Köyün 6 adet minibüsü ile İzmir'e ve çevre ilçelere ulaşım sağlanmaktadır. Köyün içme suyu ve asfalt yolu mevcuttur.

Bulgurca köyünde bir adet sulama kooperatifi kurulmuştur. Ancak işletme binası ve arsası sorunu çözülmediğinden tam anlamıyla faaliyete geçmemiştir. Köyün en önemli sorunu arazilerin sulama suyunun olmamasıdır. DSİ 6 adet sulama amaçlı kuyu açmış ancak debileri düşük olması nedeniyle Köy Hizmetleri İzmir Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve köydeki mevcut tüm arazilerin sulanmasına olanak sağlayan sulama projesi gerçekleştirilememiştir. KHGM tarafından köyde hayvancılığı teşvik etmek için her aileye bir süt ineği dağıtılması proje vardır ancak Bulgurca köyünün diğer önemli bir sorunu olan köyün merasının olmaması bu projenin dondurulmasına neden olmuştur. DSİ ile Köy Muhtarlığı tarafından ortak yapılan inceleme sonucu mera olabilecek Hazine adına kayıtlı bazı

parseller tespit edilerek, mera vasfı kazandırılması için KHGM'ye bildirilmiştir. Mera sorununun çözülmesiyle projenin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Yeniden Yerleşim konusunda Dünya Bankası projeleri kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda bugün DSİ Genel Müdürlüğü ile GAP İdaresi başkanlığı edindiği deneyimler ve bilgi birikimi ile Dünya Bankası tarafından diğer uygulayıcı ülkelere örnek gösterilmektedir. Bu bağlamda Dünya bankası kredisi ile inşa edilmekte olan Üç Boğazlar Barajı ile 3 milyon civarında insanın Yeniden Yerleşimini yapacak olan Çin Halk Cumhuriyeti heyetlerine, Yeniden Yerleşimleri yapılmış olan Tahtalı ve Birecik Barajları Yeniden Yerleşim çalışmaları yerinde ziyaretlerle tanıtılmaktadır.

Her şeyden önce, her geçen gün dünyada ve ülkemizde yükseltilen insan hakları çitasının bir gereği olarak görülen Yeniden Yerleşim çalışmaları, gitgide daha büyük önem kazanmaktadır.

- (1) 15.03.2005 tarihinden itibaren KHGM'nin tüzel kişiliği sona ereceğinden, iskana ilişkin görevleri Afet İşleri Genel Müdürlüğüne, diğerleri yerel yönetimlere devrolunacaktır.
- (2) İskan Kanunu Uygulama Yönetmeliği'ne göre.

KAYNAKLAR

DSİ Genel müdürlüğü, Ilısu Barajı ve Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Eylem Planı

Anadolu Kalkınma Vakfı, Yeniden Yerleşim Planlaması, Uygulaması, İzleme ve Rehabilitasyon, 1995

URL 1, Resettlement Plans,

<http://lnweb18.worldbank.org/ESSD/sdvext.nsf/65ByDocName/KeyDocumentsResettlementPlansRPs>

URL 2, Handbook for Preparing a Resettlement Action Plan,

[http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/p_resettle/\\$FILE/ResettlementHandbook.PDF](http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/p_resettle/$FILE/ResettlementHandbook.PDF)

Zarif Ertuğrul ÖZKALAYCI

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılı Urfa'da doğmuş, 1986 yılında SÜ Müh. Mim. Fakültesi Jeodezi ve Fotogrametri Bölümünden mezun olmuştur. 1987 yılında çalışmaya başladığı DSİ Genel Müdürlüğü'nde Diyarbakır X. Bölge, Bursa I. Bölge Müdürlükleri ile Genel Müdürlük Emlak ve Kamulaştırma dairesi Başkanlığında çalışmış, halen Antalya XIII. Bölge Müdürlüğünde çalışmaya devam etmektedir. İngilizce bilmekte olup, evli iki çocuk babasıdır.

DSİ XIII.Bölge Müdürlüğü Proje ve İnşaat Şubesi 07098 Dokuma / ANTALYA

Telefon: (242) 331 16 16 – 1116

Faks: (242) 331 16 14

e-posta: zertugrul@dsi.gov.tr

Hikmet İÇTEN

DSİ Genel Müdürlüğü Emlak ve Kam. Dairesi Başkanlığı Proje ve Programlama Şube Müdürü Yüce-tepe/ANKARA

Telefon: (312) 417 83 00 – 2975

Faks: (312) 425 67 55

e-posta: hikmeti@dsi.gov.tr